

¹ Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet – ² ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola –

^{3,4,5} ELTE BTK Digitális Bölcsészet Tanszék

¹ varga.eva_katalin@semmelweis-univ.hu

<https://orcid.org/0000-0001-9278-7952>

² mese_120@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8860-4244>

³ indig.balazs@btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0001-8090-3661>

⁴ lindner.zsofia@btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-2558-0633>

⁵ palko.gabor@btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-4394-8577>

Varga Éva Katalin – Márton Emese – Indig Balázs – Sárközi-Lindner Zsófia – Palkó Gábor:

Erdélyi és anyaországi orvosi terminológia pandémia idején

Hungarian medical terminology in Transylvania and Hungary during the pandemic

Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám: Egészségügyi kommunikáció, 2023/1. szám, 76–95.

doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2023.1.004>

Erdélyi és anyaországi orvosi terminológia pandémia idején

Hungarian medical terminology in Transylvania and Hungary during the pandemic

This study deals with the language usage of the Transylvanian Hungarian online press in relation to medical terminology. One of the long-term consequences of the Treaty of Trianon was the disintegration of the unity of scientific Hungarian terminology. The aim of the study is to determine whether the Internet and globalisation during the Covid-19 pandemic brought the regional Hungarian terminology of Transylvania closer to that of mainland Hungary. The corpus of the study is the *Transylvanian News Corpus*, comprising news from three Transylvanian news portals, *Transindex*, *Maszol* and *Székelyhon*, from 1 January 2019 to the end of May 2021, with a total coverage of 25.888.828 tokens. The analysis focuses on the section of the corpus with news content from the beginning of January to the end of April 2021, in which the terminology of the health care system and epidemiological regulations is analysed, as well as terms related to the vaccination against the coronavirus belonging to narrower medical terminology. Our reference corpus is the *Covid corpus* compiled from articles tagged „coronavirus” in the Hungarian news portals *Index* and *Telex*. A comparison of terms collected from the database of broader contexts of keyword concordances showed convergence in the medical terminology of vaccination. We see evidence of the Hungarian influence of usage only in the case of the verb *oltakozik*.

Keywords: Covid-19, medical terminology, regional terminology, trans-border language usage, globalisation, corpus-based analysis

1. Problémafelvetés

A tanulmány célja az erdélyi magyar szaknyelvek determinologizációs folyamatainak vizsgálata határon túli magyar hírportálok koronavírus-járvánnyal kapcsolatos híryanagya alapján, az ugyanerről szóló magyarországi online sajtóanyaggal való összevetésben. A vizsgálatot a *Sketch engine* alkalmazásban létrehozott szövegtörzsekön végeztük el.

A 21. századra a tudomány popularizációja és demokratizálódása (Fábri, 2008; McIlwaine & Nguyen, 2005) a tömegmédiá és különösen az internet révén jelentősen felgyorsította a szaknyelvi terminusok köznyelvbe áramlásának folyamatát, a determinologizációt, melynek eredményeként gyakoribbá vált a terminusok nem szaknyelvi használata (Humbert-Droz et al., 2019). A determinologizáció többlépcsős folyamat. Első szakaszában a terminusok előfordulási gyakorisága megnő a médiában, de emellett a szakszavak teljesen megőrzik szaknyelvi jelentésüket; a második szakaszban részben módosul – bővül vagy szűkül – a jelentésük, de a referensük továbbra is az adott szakterület jelenségeit nevezi meg; a harmadikban metaforikus vagy metonimikus jelentésváltozáson mennek át, és már a referensük sem kapcsolódik az adott szakterülethez (Братцева, 2021). A Covid19-világjárvány alatt a biológia és az orvostudomány terén a determinologizáció első szakaszára jellemző folyamat még inkább felgyorsult. A médiát szinte egyik napról a másikra elárasztották az infektológia, az epidemiológia, az immunológia és más orvosi szakterületek korábban csak szűk szakmai körökben használt és újonnan keletkezett terminusai.

Napjainkra az orvostudomány nemzetközi nyelve az angol lett, az új terminusok is többnyire angolul jönnek létre. A pandémiával kapcsolatos szaknyelvi diskurzusban azonban olyan terminusok is megjelennek, amelyek korábbi járványok idején vagy más, érintkező szakterületen keletkeztek, majd reterminologizálódtak (mint például az állatorvostudományban már használt terminusok). Az internet és a globalizáció, valamint a sajtó nyelvhasználata miatt az angol terminológia számos nyelvben hatással van nemcsak a neologizmusként megjelenő új terminusok, hanem a más területekről kölcsönzött vagy felélesztett régi terminusok újbóli használatára is. A nemzeti szaknyelvekben lépten-nyomon felfedezhetjük az angol hatást, közvetlen átvételek és tükörfordítások formájában egyaránt (Biró et al., 2021).

A határon túli magyar szaknyelvek helyzete különleges és rendkívül összetett. A trianoni békeszerződés hosszútávú következményeként a tudományos magyar szaknyelvek egységessége felbomlott. A határon túli magyar szaknyelvek szakszókincse nagymértékben eltávolodott a magyarországitól (Fazakas, 2017), regionális szaknyelvek alakultak ki (Molnár Csikós, 2007). Ennek legfőbb okát az államnyelven írt és magyarra fordított tankönyvekben használt terminológia hatásában (Fazakas, 2017; Hoboth, 2012) és a funkcionális hatókör csökkenésében, valamint az emiatt kialakuló nyelvi hiányban láthatjuk (Lanstyák, 2002). Az erdélyi szaknyelvi változatokat a túlzott purizmus és a rejtett kontaktusjelenségek érvényesülésének kettőssége jellemzi (Benő–Péntek, 2019: 62). Az elmúlt negyedszázad során pozitív folyamatok indultak el, amelyek mellett teret kaphattak a szaknyelvi tervezést és harmonizációt célzó törekvések is (Péntek, 2018).

Vizsgálatunk a Covid19-világjárványnak az orvosi terminológiára gyakorolt hatását térképezi fel az erdélyi magyar internetes sajtó nyelvhasználatának alapján. A szaknyelvi terminusok köznyelvbe való áramlását elsősorban olyan területeken figyelhetjük meg, ahol a szakemberek kapcsolata folyamatos a

laikusokkal; ilyen például a közigazgatás, a jog vagy az orvostudomány (Benő et al., 2021). Vizsgálatunkat ezért a szűkebben értelmezett orvosi terminológián kívül kiterjesztjük az orvosi nyelvnek a köznyelvvvel és más szaknyelvekkel érintkező területeire, így a járványügyi intézkedések és az ellátórendszer terminológiájára is.

Célunk annak megállapítása, hogy a pandémia alatt felgyorsult tudományos információáramlás során milyen hatások érvényesültek leginkább a determinologizációs folyamatokban az erdélyi magyar regionális orvosi szaknyelv egyes területein: a román államnyelvi, a globális angol világnyelvi hatás vagy az anyaországi nyelvhasználat hatása. Az elemzést két fő területen végeztük el, ezek: a járványügyi rendelkezések és az ellátórendszer terminológiája, valamint a járvánnyal kapcsolatos orvosi terminológia. Feltételeztük, hogy a helyi ellátórendszerrel kapcsolatos kifejezésekben az államnyelvi hatásnak lesz a legjelentősebb szerepe, az orvosi terminusok terén pedig a latin szakszavak mellett az angol minták követésére számítottunk. Arra is választ kerestünk, hogy vajon az internet, az online sajtó és a globalizáció hatásának révén közeledett-e az erdélyi magyar regionális orvosi szaknyelv az anyaországihoz.

2. A vizsgált anyag és a vizsgálat módszerei

Vizsgálatunk korpusza a *Transylvanian News Corpus* (a továbbiakban: *Transylvania korpusz*, T), amelyet a Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézete és az ELTE BTK TI Digitális Bölcsészeti Tanszéke (ELTE DH) közötti tudományos együttműködés keretében hoztak létre az ELTE DH munkatársai (Indig et al., 2020). Az ELTE DH *Sketch engine* (<https://sketchengine.elte-dh.hu>) alkalmazásában található *Transylvanian News Corpus* három erdélyi online hírportál, a *Transindex*, a *Maszol* és a *Székelyhon* 2019. január elejétől 2021. május végéig közölt összes hírének a szöveganyagát tartalmazza, 25.888.828 token terjedelemben. Referenciakorpuszként az ugyanitt elérhető, a vizsgálat időpontjában 5.601.407 token terjedelmű *Covid korpusz* (a továbbiakban: *Covid korpusz*, C) szolgált, amelyet szintén az ELTE DH munkatársai állítottak össze az *Index* (index.hu) és a *Telex* (telex.hu) online hírportálok, valamint a kormányzati portál (NNK, www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztato) és a Semmelweis Egyetem (semmelweis.hu) 2020. január és 2021. május között megjelent, „koronavírus” címkével ellátott híreiből (Indig et al., 2020; Varga et al., 2022). Néhány esetben a jelentésváltozások megfigyeléséhez felhasználtuk a 2014–2018 közötti időszakot felölelő *Webcorpus 2.0* (Nemeskey, 2020) adatait, illetve a *Magyar Hírlap* (MH) 1994 és 2001 között nyomtatásban megjelent híreit tartalmazó CD-t is.

Mindkét korpuszban van lehetőség alkorporuszok kialakítására, kulcsszavak kinyerésére, gyakorisági listák összeállítására és konkordanciák vizsgálatára. Egy korábbi kutatásban a *Covid korpusz* felhasználásával a Covid19-világjárvány kezdeti, 2020 márciusától májusáig tartó időszakára jellemző új terminusok

megjelenését és megszilárdulását (pl. *távolságtartás*), valamint a korábban csak szűk körben használt járványügyi szakszavak (pl. *kontakt*, *szuperfertőző*, *aktív fertőzött*) determinológizációs folyamatát vizsgáltuk (Varga et al., 2022). Jelen tanulmány fókuszába a koronavírus elleni tömeges oltás kezdetének időszaka került, ezért első lépésként egy 3.684.047 tokenből álló alkorpuszt alakítottunk ki a *Transylvania korpuszban* a három erdélyi hírportál 2021. január elejétől április végéig megjelent híreiből, majd a referenciaként használt *Covid korpuszban* is létrehoztunk egy alkorpuszt ugyanerre az időszakra, 2.133.825 token terjedelemben. A kulcsszavak kinyeréséhez mindkét alkorpuszt összevetettük a 2020 márciusa és májusa közötti időszak híryanagyaiból kialakított alkorpuszsal (T: 3.234.913, C: 1.245.629 token). A *Transylvania korpusz* kulcsszavainak gyakorisági adatait manuálisan összehasonlítottuk a *Covid korpuszban* megjelenő előfordulások számával, és így kimutattuk a gyakoriságbeli anomáliákat, feltételezve, hogy a *Transylvania korpuszban* megfigyelhető különbségek a regionális nyelvhasználatból fakadnak. A következő lépésben az így kiszűrt kulcsszavak konkordanciáit megvizsgálva feltártuk a kollokációikban megmutatkozó különbségeket. Fokozott figyelmet fordítottunk a külső hatások és a determinológizáció jelenségének nyomon követésére, ezért hasonlóképpen jártunk el az idegen eredetű vagy valamely tükörjelenséget mutató szavakkal is. A kollokációkat manuálisan elemeztük a variánsok és a szókapcsolatok megszilárdulási folyamatának megfigyeléséhez, majd a logDice kollokációs mutató alapján a kollokációk erősségének a megállapításához (Rychlý, 2008; Simon, 2018). Az elemzett lexémák után zárójelben adtuk meg az előfordulások számát, kollokációk esetében a logDice értéket (ID). Az idézetek után szintén zárójelben szerepel a forrásként megjelölt hírportál neve, valamint a hír megjelenésének időpontja.

A következő részben a *Sketch engine* alkalmazással kinyert kulcsszavakat és a jelentésük alapján meghatározható fogalmi csoportokat mutatjuk be, először a *Covid korpusz*, majd a *Transylvania korpusz* vizsgálata alapján.

3. A kulcsszavak és fogalomköreik

A vizsgálat kezdetén mindkét korpusz 2021-es alkorpuszából kiemeltük a kulcsszavakat. A *Sketch engine* ehhez a log-likelihood függvényt alkalmazza, amely nem egyenlő nagyságú korpuszok összehasonlításával teszi lehetővé az egyes szavak relatív gyakoriságának a vizsgálatát. A *Sketch engine* segítségével kereshetünk lemmákra, a lekérdezések eredményeit Excelbe exportálhatjuk, és a táblázatban végezhetjük el a helyesírás ingadozásából vagy szövegváltozások hibából adódóan fel nem ismert alakok egységesítését. Mivel a kulcsszavas keresés szaknyelvi és általános nyelvi korpusz összehasonlításával terminusok kivonatolására használható, és feltételeztük, hogy a járvánnyal kapcsolatos terminusok relatív gyakorisága megnövekszik a korábbi időszakokhoz képest, a

kinyert kulcsszavakat a tulajdonneveken kívül terminusjelölteknek tekintették (Kis és Pohl, 2005). Az elemzést ezen a szűkített szókészleten végeztük el.

A *Covid korpusz* minden híryanagja „koronavírus” címkével ellátott hír, szemben a *Transylvania korpusz* általános híryanagával, ezért az elemzést célszerűnek látszott az előbbivel kezdeni.

1. ábra. A *Covid korpusz* 2021. január 1-től április 30-ig tartó időszakának első 50 kulcsszava

Word	Word	Word	Word	Word
1 beoltott ...	11 oltási ...	21 mutáns ...	31 Rusvai ...	41 oltóhely ...
2 oltópont ...	12 BioNTech ...	22 beoltás ...	32 vérrögzépződéses ...	42 adag ...
3 Pfizer ...	13 vérrögzépződés ...	23 oltóközpont ...	33 Janssen ...	43 vírusbeteg ...
4 AstraZeneca ...	14 beolt ...	24 vírusmutáció ...	34 beadás ...	44 oltandó ...
5 telex ...	15 gyógyszerügynökség ...	25 Galgóczi ...	35 Karikó ...	45 Novavax ...
6 Sinopharm ...	16 átoltottság ...	26 Moderna ...	36 kóros ...	46 dózis ...
7 védettségi ...	17 variáns ...	27 oltás ...	37 vírusmutáns ...	47 oltóbusz ...
8 olt ...	18 vírusvariáns ...	28 oltakozás ...	38 tajsám ...	48 behívó ...
9 szputnyik ...	19 vakcinabeszerzés ...	29 trombózis ...	39 covidos ...	49 túskeféléreje ...
10 oltott ...	20 vakcinaszállítmány ...	30 beadott ...	40 vakcina ...	50 vakcinamennyiség ...

A *Covid korpusz* első 50 kulcsszavának (vö. 1. ábra) mindegyike kapcsolatban van a koronavírus elleni oltással. Meghatározóak az *olt* ige és származékai, az *oltott*, *beoltott*, *beolt*, *oltás*, *oltakozás*, *oltandó*, valamint a szinonim jelentésű *bead* ige származékai, a *beadott*, *beadás*. A hírek vezető témájaként jelennek meg a különböző gyártók oltóanyagai: *Pfizer*, *AstraZeneca*, *Sinopharm*, *Szputnyik*, *BioNTech*, *Moderna*, *Janssen*, *Novovax*. Az oltóanyagok témakörébe tartoznak a *vakcinabeszerzés*, *vakcinaszállítmány*, *vakcinamennyiség* összetételek, az engedélyező *gyógyszerügynökség*, valamint az *adag* és a *dózis* is. A *vakcina* csak a 40. helyen szerepel a listán (C: 11.150), míg szinonimája, az *oltóanyag* (C: 3448) be sem került az első 50 kulcsszó közé. Az oltóanyagok fejlesztését igénylő *mutáns*, *vírusmutáció* és *vírusmutáns* szaknyelvi terminusok a nyelvhasználat ingadozásáról tanúskodnak. Figyelemreméltó, hogy a *túskeféléreje* is az első 50 kulcsszó között van. A közvéleményt ma is foglalkoztató esetleges mellékhatások, szövődmények is megjelennek, pl. *vérrögzépződés*, *vérrögzépződéses*, *trombózis*. A következő nagy fogalomkör a tömeges oltás megszervezése köré csoportosítható, ide sorolható az *oltópont*, *oltóközpont*, *oltóhely*, *oltóbusz*, *oltási*, *védettségi*, *behívó*, *tajsám* és *átoltottság* kifejezés. A feldolgozott anyagban megtaláljuk a korszak egészségügyben illetékes közszereplőinek a nevét is: *Galgóczi*, *Rusvai*, *Karikó*. Míg a *Covid korpusz* 2020-as alkorpuszának kulcsszavai főként a járvánnyal és a járványügyi intézkedésekkel voltak kapcsolatosak (Varga et al., 2022), a 2021-es

alkorpuszban mindössze két idetartozó szó, a *covidos* és a *vírusbeteg* fordul elő az első 50 kulcsszó között.

2. ábra. A *Transylvania korpusz* 2021. január 1-től április 30-ig tartó időszakának első 50 kulcsszava

Word	Word	Word	Word	Word
1 ezrelék ...	11 EMA ...	21 Cîmpeanu ...	31 vírusvariáns ...	41 jelenléti ...
2 oltóközpont ...	12 oltópont ...	22 beolt ...	32 zónás ...	42 ezrelékes ...
3 Navalnij ...	13 AUR ...	23 Vlad ...	33 gyógyszerügynökség ...	43 Şoşoaacă ...
4 AstraZeneca ...	14 Pfizer ...	24 fertőzőtségi ...	34 vakcinaútlevél ...	44 vérrögzépződés ...
5 Voiculescu ...	15 esetmeghatározás ...	25 Valeriu ...	35 January ...	45 immunizálás ...
6 oltáskampány ...	16 fertőzőtségi ...	26 alprefektus ...	36 SIUJ ...	46 szuperliga ...
7 CNCAV ...	17 antigén ...	27 Gheorghijă ...	37 beoltás ...	47 telex ...
8 dózis ...	18 Gheorghijă ...	28 tűzkárosult ...	38 olt ...	48 gólarány ...
9 beoltott ...	19 oltásközpont ...	29 szputnyik ...	39 CNSU ...	49 Fritz ...
10 oltási ...	20 Capitoliu ...	30 incidencia ...	40 immunizál ...	50 újratesztelés ...

Bár a *Covid korpusz*tól eltérően a *Transylvania korpusz* híryanagában nem történt előzetesen tematikus válogatás és címkézés, a vizsgált időszak első 50 kulcsszava közül (vö. 2. ábra) mindössze 13 nem kapcsolódik közvetlenül a koronavírus-járványhoz. A magyarországi adatoktól eltérően az első helyen egy, a romániai járványügyi rendelkezések körébe tartozó szó, az *ezrelék* áll. Ebbe a fogalmi csoportba sorolható az első 50 kulcsszó közül ezenkívül az *esetmeghatározás*, *fertőzőtségi*, *antigén*, *incidencia*, *zónás*, *jelenléti*, *ezrelékes* és az *újratesztelés* is. A második fogalmi csoportot a lakosság koronavírus elleni oltásával kapcsolatos *oltóközpont*, *oltáskampány*, *oltási*, *oltópont*, *oltásközpont*, *dózis*, *olt*, *beolt*, *beoltott*, *beoltás*, *immunizál*, *immunizálás* és *vakcinaútlevél* alkotja. Meglepő, hogy sem az *oltás*, sem a *vakcina* nem került be az első 50 kulcsszó közé, csak az egyes oltóanyagok konkrét megnevezései, mint *AstraZeneca*, *Pfizer* és a *Szputnyik*. Az esetleges szövődményekre és magára a koronavírusra egy-egy kulcsszó utal, a *vérrögzépződés* és a *vírusvariáns*. A magyarországi adatokhoz hasonlóan megtaláljuk a kulcsszavak között olyan, a járványhelyzet alakulásában fontos szerepet játszó személyek nevét, mint *Vlad Voiculescu* egészségügyi miniszter és *Valeriu Gheorghijă*, az országos oltási kampány koordinátora, valamint szervezetek nevének betűszóit, pl. *CNCV* [= Comitetul Național de Coordonare a Activităților privind Vaccinarea împotriva COVID-19 'Oltási Kampányt Koordináló Bizottság'] és *CNSU* [= Comitetul Național pentru Situații de Urgență 'Országos Vészhelyzeti Bizottság'].

Megnéztük a korpuszokban a vizsgált időszakra jellemző kulcsszavak abszolút gyakorisági adatait is. Az elemzés során azt tapasztaltuk, hogy általában 2,5-3-szoros gyakorisági arány volt jellemző a *Covid korpusz* javára. Az ettől való

eltérések, különösen a *Covid korpusz* alacsony mutatói rendszerint valamilyen erdélyi regionális nyelvi jelenségre utaltak.

A kulcsszavak közül mindkét korpuszban az *oltás* (T: 3859; C: 8872) és a *vakcina* (T: 3131; C: 11.152) fordult elő a legtöbbször. A *Transylvania korpusz* következő szavainak előfordulása mutatott jelentős eltérést a *Covid korpusz* gyakorisági mutatóihoz képest: *ezrelék* (T: 1323, C: 24), *fertőzöttségi* (T: 854; C: 71), *zónás* (T: 359; C: 4), *koordináló* (T: 355; C: 7), *immunizálás* (T: 280; C: 74), *esetmeghatározás* (T: 200; C: 0), *incidencia* (T: 183; C: 0), *immunizál* (T: 173; C: 36), *újratesztelés* (T: 123; C: 0). Ezek a gyakorisági adatokban megfigyelhető anomáliák a járvány kezelésének a Magyarországitól eltérő eszközeivel magyarázhatók.

A vizsgált időszak kulcsszavai alapján mindkét korpuszban két nagy fogalomkört tudunk azonosítani: egyrészt az oltások és oltóanyagok szűkebb orvosi terminológiáját, másrészt a lakosság oltását biztosító ellátórendszer szakszavait. A *Transylvania korpuszban* kirajzolódott még egy, a járványügyi rendelkezésekkel kapcsolatos fogalomkör, amelyet az ellátórendszer terminológiájával együtt mutatunk be.

4. A járványügyi rendelkezések és az ellátórendszer terminológiája

A vizsgált időszakban az erdélyi online hírportálok vezető hírei az emberek mindennapjait meghatározó járványügyi rendelkezésekről és a koronavírus elleni védőoltás lehetőségeiről szóltak, a magyarországi média pedig leginkább az oltáshoz jutás rendjével foglalkozott, ezért először az ezekbe a fogalomkörökbe sorolt terminusokat mutatjuk be. A *Transylvania korpuszban* kulcsszóként azonosított terminusokból indulunk ki, konkordanciáik alapján jelentéselemzést végzünk, majd összehasonlítjuk a *Covid korpusz* adataival. A jelentéseket korpuszadatokkal illusztráljuk.

A járványügyi rendelkezések fogalmi csoportjába tartozik az *ezrelék* (T: 1323, C: 24) és az *ezrelékes* (T: 359; C: 4), amelyek a *Covid korpuszban* kizárólag a romániai helyzettel kapcsolatban fordultak elő. Romániában ugyanis az anyaországi gyakorlattól eltérően nem a napi új fertőzöttek és az aktív fertőzöttek számát közölték a napi hírekben, hanem az ezer lakosra jutó fertőzöttekét:

- (1a) *az elmúlt két hét fertőzöttségi szintje meghaladja a három ezreléket – vagyis ezer lakosból háromnak pozitív koronavírustesztje van* (Székelyhon 2021.03.08.)
- (1b) *Ha egy település eléri a hat ezrelékes fertőzöttségi rátát, minden oktatási intézmény bezár és a település maga karanténba kerül* (Transindex 2021.01.14.)

A *zóna* (T: 333), *zónás* (T: 359), illetve a *piros* (T: 529), *vörös* (T: 311), *sárga* (T: 597), *zöld* (T: 757) szavak gyakoriságát az ezrelékes mutató szerint történő zónákba sorolás indokolja. A bizonyos szempontok alapján kijelölt zónák színekkel való jelölése régóta ismert módszer, így az elnevezések sem újak. Számos erre vonatkozó adatot találunk a 2000-es évek előtti sajtónyelvben is (vö. 2c). A járványügyi intézkedések kapcsán a *piros/vörös/sárga/zöld zóna/övezet* kifejezések egyértelmű definíciók alapján terminologizálódtak. A sajtónyelvben – ahogy a köznyelvben is – a színnevek esetenként mintegy felveszik a teljes jelzős szerkezetek jelentését.

- (2a) *Az ország 12 megyéje a sárga, 28 megyéje pedig a zöld zónába tartozik* (Transindex 2021.01.23.)
- (2b) *A vörös zónába tartozik még Brassó megye 3,20 ezrelékes fertőzöttségi rátával* (Transindex 2021.03.06.)
- (2c) *a piros zónában (a belváros „szíve”) 80 forintért lehet parkolni fél óráig, a zöld zónában egy, míg a sárga zónában 2 óráig* (MH 1997.12.31.)
- (2d) *ahol az incidencia meghaladja a 3 ezreléket, a település vörös zónának minősül* (Székelyhon 2021.03.15.)
- (2e) *A fővároson kívül 11 megye tartozik a sárga övezethez (azaz a fertőzöttségi ráta 1,5 és 3 közötti) ... A zöld zónához (1,5 ezrelék alatti fertőzési rátával) 27 megye tartozik* (Maszol 2021.03.01.)
- (2f) *a járványhelyzet miatt pirosba kerül a város* (Maszol 2021.03.20.)
- (2g) *míg tanügyi szempontból 1 ezrelék fölött már sárga zónás egy helység, addig közigazgatási szempontból csak 1,5 ezrelék felett lép zöldből sárgába* (Székelyhon 2021.03.19.)

Az iskolai oktatás rendjére vonatkozóan a *forgatókönyv* (T: 592; C: 55) sajtónyelvi 'intézkedéssorozat menetét előíró tervezet' jelentését figyelhetjük meg, különösen a *piros, vörös, sárga és zöld* színnevekkel alkotott szókapcsolataiban:

- (3a) *az egyes települések fertőzöttségi rátájától függően négy forgatókönyv szerint nyitnak újra a tanintézetek* (Transindex 2021.02.02.)
- (3b) *Megszületett a miniszteri rendelet, maradt az 1 ezrelékes határ a zöld forgatókönyvre* (Transindex 2021.02.05.)
- (3c) *Továbbra is Temes megyében a legmagasabb a fertőzöttségi arány, ott van egyedül piros forgatókönyv* (Transindex 2021.01.29.)

A fent ismertetett járványügyi rendszer magyarázza a *fertőzöttségi* (T: 1078; C: 71) melléknév kitüntetett szerepét. Annak ellenére, hogy a logDice értékek szinte minden gyakori szókapcsolatban erős kollokációt jeleznek, a kapcsolódó főnevekben megfigyelhető variabilitás – *fertőzöttségi arány* (T: 391, ID 12,28), *fertőzöttségi ráta* (T: 245, ID 12,39), *fertőzöttségi mutató* (T: 168, ID 11,96),

fertőzöttségi szint (T: 9, ID 7,70) – tükörjelenségre és a terminus rögzületlenségére utal. A szinonímia nem feltétlenül zavaró, de előbb-utóbb egyes terminusok visszaszorulásához vagy eltűnéséhez vezethet (Slíz, 2012):

- (4a) *Már csak három településen haladja meg az 1,5 ezreléket a **fertőzöttségi arány** Hargita megyében* (Székelyhon 2021.01.13.)
- (4b) *vannak olyan települések, ahol a **fertőzöttségi ráta** három ezrelék felett van* (Székelyhon 2021.01.26.)
- (4c) *Háromszéken egyetlen településen sem haladja meg a 3 ezreléket a **fertőzöttségi mutató*** (Székelyhon 2021.02.15.)
- (4d) *nem rendezhették meg a vizsgát azokon a településeken, ahol a **fertőzöttségi szint** hat ezrelék fölé került* (Székelyhon 2021.03.29.)

Az 'eset' jelentésű *incidencia* (T: 184) szókölcsonzás a románból, epidemiológiai 'fertőzésgyakoriság, esetszám' jelentésében jelentésszűkülést mutat:

- (5a) *a cél továbbra is az, hogy a hétnapos **incidencia** (a százezer lakosra jutó fertőzöttek száma) 50 alá csökkenjen* (Transindex 2021.01.06.)
- (5b) *Brassó megye vörös forgatókönyves lett, 3,04 ezrelékes **incidenciával*** (Transindex 2021.03.03.)

Az *esetmeghatározás* (T: 200) feltehetően a román *definitie de caz* tükörfordításának eredménye:

- (6) *Az elmúlt 24 órában 7902 Real Time-PCR tesztet végeztek el (6249-et az **esetmeghatározás** és az orvosi protokoll alapján, 1653-at pedig kérésre), és 5650 gyorseszteszt eredményét dolgozták fel* (Maszol 2021.03.22.)

A járvány elleni védekezés stratégiájának fogalomkörébe tartozik a *gyorseszteszt* (T: 555; C:143) és az *antigén gyorseszteszt* (T: 332 ID 13,56; C: 28 ID 12,15) szókapcsolat, valamint az *újrateesztelés* (T: 123; C: 0) is:

- (7a) *A minisztérium korábbi rendeletének értelmében az iskolákban kötelező lesz a **gyorsesztesztek** elvégzése azokon a gyerekeken, akik a koronavírus valamely lehetséges tünetét produkálják óra közben, vagy kapcsolatba kerülnek olyan személlyel, akiről kiderül, hogy hordozza a vírust* (Transindex 2021.02.08.)
- (7b) *a tanuló egészségi állapota első körben **antigén gyorseszteszttel** ellenőrizhető az iskola orvosi rendelőjében* (Transindex 2021.02.05.)
- (7c) *a már korábban igazolt fertőzöttek **újrateesztelése** során Hargita megyében ezúttal öt páciens esetében kaptak újabb pozitív eredményt* (Székelyhon 2021.01.01.)

Romániában a törvényi szabályozás megkülönböztette a *karanténtól* (T: 1068; C: 828) az *elkülönítést* (T: 429; C: 33). Az egészségügyi intézményben való elkülönítésnek *intézményi elkülönítés* (T: ID 13,26) a neve.

- (8a) *A definíció szerint a **karantén** a fertőző betegségek terjedésének fékezését célzó intézkedés, és a fertőzésnyús személyek vagy a kórokozó-hordozók esetében rendelhető el. ... Az **elkülönítést** a betegségben szenvedő, az eset meghatározására utaló tünetekkel rendelkező személyek, valamint a magas patogenitású kórokozót hordozó személyek esetében rendelik el, még akkor is, ha tünetmentesek. Az **elkülönítés** elrendelhető otthon, egy bejelentett helyen vagy egy egészségügyi intézményben. (Transindex 2020.07.07.)*
- (8b) *Románia területén 29 962 igazoltan koronavírus-fertőzött személy van otthoni, 8513 pedig **intézményi elkülönítésben**. (Maszol 2021.04.30.)*

A lakosság koronavírus elleni tömeges oltásának megszervezése is az anyaországitól eltérő módon zajlott, ahogy ez az *oltási* (T: 1686; C: 2720) melléknév korpuszainkban adatható kollokációiból is kitűnik.

A Covid korpusz alapján Magyarországon *oltási program* (C: ID 12,04) vagy *oltási terv* (C: ID 11,67) volt érvényben. A két kifejezés közül az *oltási program* a régebbi, az *oltási terv* ugyanis nem adatható a Magyar Hírlap CD 1994 és 2001 közötti szövegállományában (MH). Valószínűleg angol mintát másoló új tükörfordítás, ezt a (9a) példában előforduló *vakcinázási terv* variáns is alátámasztja.

- (9a) *A Nemzeti Népegészségügyi Központ által közzétett hivatalos **vakcinázási terv** alapján a kiskereskedelemben dolgozók jelenleg a hatodikban vannak az **oltási programban** meghatározott hét társadalmi csoportból (Telex 2021.01.07.)*
- (9b) *az oltás nem a regisztráció sorrendjében fog történni, hanem az **oltási terv** szerint, elsőbbséget fognak élvezni az egészségügyi dolgozók, a védekezésben résztvevők és a krónikus betegek. (NNK 2020.10.08.)*
- (9c) *Az Európai Unió nem vezet be átfogó **oltási programot** a száj- és körömfájás terjedésének megakadályozására. (MH 2001.03.07.)*

Az *oltási terv* részleteit az *oltási rend* (C: ID 10,14), *oltási sorrend* (C: ID 9,56) vagy *oltási sor* (C: ID 8,31) írja le. Az *oltási stratégia* (T: ID 9,47; C: ID 9,97) mindkét korpuszban az előbbieket szinonimájának tekinthető, az anyaországi nyelvhasználatban azonban gyakran más országok vonatkozásában fordul elő.

- (10a) *Ha odaérünk a sorban, és vakcinából is érkezik hozzá elegendő, akkor az **oltási rend** szerint ezután a 60 év feletti, majd a rendvédelmi és közigazgatási szervek dolgozói, a 60 év alatti veszélyeztetettek, illetve a kritikus infrastruktúrában dolgozók következnek (Telex 2021.01.09.)*
- (10b) *Mi lesz azokkal, akik saját hibájukon kívül, mert például hátul vannak az **oltási sorban**, nincsenek beoltva? (Telex 2021.01.20.)*
- (10c) *Új hír, hogy a pedagógusokat sikerül előrevenni az **oltási sorrendben**, ehhez az kell, hogy hétfő éjjelig regisztráljanak (Index 2021.03.29.)*
- (10d) *Szlovákiában jövő héttől megváltozik az **oltási stratégia**: megszüntetik a kivételeket, ezután kizárólag az életkort veszik alapul (Index 2021.03.02.)*
- (10e) *Az országos **oltási stratégiának** megfelelően jelenleg az oltókampány első szakasza zajlik, amelyben az egészségügyben és a szociális ellátásban dolgozókat immunizálják (Transindex 2021.01.06.)*

Bár az *oltási kampány* mindkét korpuszban erős kollokációnak bizonyult (T: ID 12,8908; C: ID 12,2067), a *Transylvania* korpuszban az *oltáskampány* (T: 685; C: 16) szóösszetétel egy kicsit gyakoribb. Az *oltáskampány* szóösszetétel nagyobb gyakoriságát – a *koordináló* melléknévhez hasonlóan (T: 355; C: 19) – a CNCAV betűszó hírekben való feloldása és magyarra fordítása okozza (685 találatból 218 esetben).

- (11a) *az iskolák biztonságos újranyitása csak március végén-április elején képzelhető el, miután már a koronavírus elleni **oltáskampány** második szakasza is lezárul, amely során a tanárok és oktatásban dolgozók, a magas kockázatnak kitett személyek és az egészségügyi-szociális intézetekben lakók is megkapják a vakcinát (Transindex 2021.01.04.)*
- (11b) *Megnyílnak március 15-étől a várólisták a koronavírus elleni oltásra – közölte pénteken a **COVID-19 elleni oltáskampányt koordináló országos bizottság** (CNCAV) (Transindex 2021.03.13.)*

Az anyaországi nyelvhasználatban az *oltási kampány* (T: 668; C: 466) analitikus szerkezet használatos. Bár az analitikus szerkezetek a román nyelv tipológiai hatása miatt az erdélyi regionális nyelvre általában jellemzőbbek (Benő, 2014), az is előfordulhat, hogy az anyaországi nyelvhasználatban egy adott analitikus forma válik konvencionálissá. Az *oltási kampány* ugyanis korábban keletkezett terminus, a *Magyar Hírlapban* (MH) már az ezredforduló táján is adatható. A *Covid* korpuszban a *kampány* 'terv szerint végzett, fokozott ütemű munka' jelentéstartalmának az 'agitáció' jelentésmozzanatával való kiegészülését is megfigyelhetjük (ÉKsz.²). Mindkét korpuszban adatható még az *oltókampány* (T: 35; C: 30) összetétel is.

- (12a) *Csütörtöktől elvileg új szakaszba lép a hazai **oltási kampány**: a legidősebbektől indulva megkezdődik a magyar lakosság tömeges immunizálása, de a jelek szerint ehhez még nincs mindenhol elegendő vakcina. A Moderna 7000-rel kevesebb adagot szállított, emiatt már a hét elején borult az oltási terv (Telex 2021.02.03.)*
- (12b) *A jövő héten Nyugat-Afrikában egy példátlan **oltási kampány** keretében öt nap alatt 70 millió gyereket oltanak be a gyermekbénulás ellen (MH 2000.10.11.)*
- (12c) *az egyébként kardiológus rektor, aki a magyarországi **oltási kampány** reklámarcává vált (Index 2021.01.17.)*
- (12d) *A kormányfő ugyanakkor felhívást intézett az egyeztetésen jelen levő egyházi képviselőkhez, hogy támogassák híveik körében a koronavírus elleni **oltókampányt** (Maszol 2021.03.25.)*
- (12e) *A napokban a kormány tíznapos **oltókampányt** hirdetett, 45 év felett mindenkit beoltatának (Telex 2021.04.22.)*

Az oltási kampány sebességét az *oltási hajlandóság* (T: ID 9,49253; C: ID 10,3245) vagy az *oltási kedv* (T: ID 9,24139; C: ID 8,79887) is befolyásolja:

- (13a) *Az **oltási hajlandóság** javításához arra lenne szükség, hogy a lakosság megfelelő információkat kapjon (Telex 2021.01.05.)*
- (13b) *Az emberek **oltási hajlandóságáról** beszélve a miniszter azt mondta: az **oltási kedv** eredetileg 15-20 százalék volt, ez azóta megduplázódott, és jelenleg is nő. (Index 2021.01.23.)*

Az oltások beadásának helyszíne a *Transylvania* korpusz adatai alapján az *oltóközpont* (T: 601; C: 169), *oltásközpont* (T: 159; C: 5) vagy *oltási központ* (T: 255; C: 28). A *Transylvania* korpuszban az *oltási központ* a második legmagasabb logDice értékével (T: ID 11,37) erős kollokáció, szemben a *Covid* korpusz 7,66-os értékével. Magyarországon a lakosság oltására kezdetben az *oltópont* (T: 208; C: 1118) szolgált, majd az *oltóbuszok* (T: 0; C: 68) és az *oltóállomások* (T: 7; C: 14) is bekapcsolódtak a munkába. A *Covid* korpuszban az *oltóközpont* rendszerint külföldi helyszínekkel kapcsolatos.

- (14a) *A kézdivásárhelyi **oltóközpont** teljesen készen áll, akár holnaptól meg lehetne kezdeni a lakosság beoltását (Transindex 2021.01.14.)*
- (14b) *A székelyudvarhelyi városi kórház ebédlőjét alakították át ideiglenesen **oltásközponttá** (Székelyhon 2021.01.04.)*
- (14c) *Kovácsnán megtartják a szív-kórházban korábban berendezett **oltási központot** és újat rendeznek be a városi kultúrházban (Transindex 2021.01.14.)*
- (14d) *21 kórházi **oltóponton** zajlik az egészségügyi dolgozók oltása (Telex 2021.01.04.)*

- (14e) az öt **oltóbusszal** mostantól bárhol, bármikor találkozhatunk az ország területén (Index 2021.03.03.)
- (14f) A mobil **oltóállomáshoz** a buszon kívül tartozik egy felfújható, fűthető-hűthető sátor, valamint egy aggregátor, amelynek az oltóállomás árammal való ellátása a feladata (Index 2021.03.03.)
- (14g) *Futballstadionból lesz **oltóközpont** Pozsonyban* (Index 2021.03.12.)

A *várólista* (T: 222; C: 25) eltérő jelentéstartalommal bír a két korpuszban. A magyarországi nyelvhasználatban megmaradt az eredeti 'tervezett orvosi beavatkozásra várók sorrendje' jelentésében. Romániában ezzel szemben a 'regisztrált oltást kérők sorrendje a helyek elfogyása esetén' jelentésben volt használatos:

- (15a) *a járványhelyzetben is biztosítani kellene a más betegségben szenvedők folyamatos ellátását, mert a járvány utánra kezelhetetlenül nagyra dagadhatnak a **várólisták**, és sok krónikus beteg állapota végesen leromolhat* (Telex 2021.03.13.)
- (15b) *A **várólistán** szereplő személyek értesítése az országos oltási stratégia értelmében meghatározott elsőbbségi kategóriák, valamint a regisztráció időrendjében történik* (Transindex 2021.03.13.).

A *Transylvania* korpusz kulcsszavainak elemzése után mind a járványügyi rendelkezések, mind az ellátórendszer terminusainak gyakorisági adatai alapján meggyőződhattünk arról, hogy a kulcsszavak híven tükrözik az országok járványkezelési módszereiben tapasztalt különbségeket. Az erdélyi terminológia terén néhány esetben (*incidencia, esetmeghatározás*) román hatást figyelhettünk meg. A *Covid korpusz Magyar Hírlap* (MH) szövegállományának segítségével mikrodiakrón vizsgálatot végeztünk, amivel az *oltási terv* esetében angol hatást sikerült kimutatnunk.

5. Orvosi terminológia

Magyarországon és Erdélyben egyaránt a vizsgált időszakban kezdődött meg a lakosság tömeges oltása, ezért nem meglepő, hogy az orvosi terminusok kulcsszavai az oltás és a védettség fogalomkörébe tartoznak.

A kulcsszavak közül az *oltás* (T: 3859; C: 8872) és a *vakcina* (T: 3131; C: 11 152) szavak mindkét korpuszban a leggyakoribbaknak, egyben a vizsgált időszak két legjellemzőbb szavának bizonyultak. Az *oltás* az *olt*² (ÉrtSz., ÉKsz.²) igéből képzett poliszém főnév, amelynek az orvosi nyelvben is több jelentése van. Első jelentése 'betegség elleni védettség előidézése a testbe bejuttatott oltóanyaggal' (ÉrtSz.), ezzel azonos jelentésű a *védőoltás* (T: 508; C: 1543) összetétel is.

- (16a) *A koronavírus elleni **oltás** lehetőséget ad arra, hogy leküzdjük a járványt* (Transindex 2021.01.04.)
- (16b) *Már 25 kórházi oltóponton zajlik az egészségügyi dolgozók **oltása**, és fokozatosan megkezdődik az idősothonok lakóinak és dolgozóinak **oltása** is* (Telex 2021.01.07.)
- (16c) *adassák be a koronavírus elleni **védőoltást*** (Székelyhon 2021.01.02.)
- (16d) *Mint a legtöbb **védőoltást**, ezt is a vállba (pontosabban a deltaizomba) adja be az orvos* (Telex 2021.01.08.)

Az *oltás* metonimikus átvitellettel keletkezett második jelentése 'oltóanyag'. Ebben a jelentésében azonban inkább szinonimája, a *vakcina* használatos mindkét korpuszban. Emellett az *oltóanyag* (T: 1264; C: 3440) is gyakori.

- (17a) *a kartondoboz jó megoldás, mert megőrzi az **oltás** megfelelő hőmérsékletét* (Transindex 2021.01.06.)
- (17b) *A Pfizer ampullája nem öt, hanem hat adagra elegendő **oltást** tartalmaz* (Telex 2021.01.12.)
- (17c) *bárkit beoltanak, hogy a felhasználatlan **vakcinákat** ne kelljen eldobni* (Transindex 2021.01.06.)
- (17d) *A magyar fejlesztésű **vakcina** inaktivált vírus alapú lesz* (Telex 2021.01.07.)
- (17e) *újabb nagyobb mennyiségű **oltóanyag** érkezik az országban [!], amely mintegy 39 ezer fő beoltására lesz elég* (Telex 2021.01.04.)
- (17f) *ez a típusú **oltóanyag** –8 Celsius-fokon tárolható és szállítható* (Transindex 2021.01.14.)

Az első koronavírus elleni vakcinák esetében a védettség eléréséhez két oltás beadását írták elő. A második oltás az *emlékeztető oltás* (T: ID 9,30; C: ID 8,28) vagy *ismétlő oltás* (T: 0; C: ID 5,58). Az *emlékeztető oltás* jelentéstartalma az anyaországi nyelvhasználatban nem minden kontextusban egyértelmű. Bár a szakmai elvek alapján a kétdózisú oltások második oltása is emlékeztető oltás, a hétköznapi nyelvhasználatban rendszerint csak a harmadik oltást értették alatta. A *Covid korpuszban* a *második oltás* (C: 457) megnevezés gyakorisági anomáliát mutat az *emlékeztető oltás* 80 adatához képest. Ezzel szemben a *Transylvania korpuszban* a *második oltás* (T: 65) majdnem ugyanolyan gyakori, mint az *emlékeztető oltás* (T: 73).

- (18a) *A Semmelweis Egyetemen a héten megkezdődik a második körös, ún. **emlékeztető oltások** beadása azok körében, akik az intézményben december 26-án kapták meg az első COVID-19 elleni vakcinát* (Semmelweis 2021.01.11.)

- (18b) *nem kell karanténba vonulniuk, ha már megkapták a koronavírus elleni vakcina mindkét dózisát, és az **emlékeztető oltás** óta eltelt legalább tíz nap* (Székelyhon 2021.01.25.)
- (18c) *A koronavírus brit és dél-afrikai variánsai ellen is hatásos az orosz vakcina, ha beadnak egy **harmadik, emlékeztető oltást*** (Telex 2021.02.27.)
- (18d) *A hatékony védelem a **második oltás** után hét nappal következik be* (Telex 2021.01.20.)
- (18e) *az oltásra programálást végző szoftver automatikusan eleve ugyanabból a típusú vakcinából lefoglal egy második adagot is a **második oltás** időpontjával együtt* (Transindex 2021.01.28.)

Az angol *booster* is 'emlékeztető oltás' jelentésű, ezt a kifejezést azonban a vizsgált időszakban szűk szaknyelvi használatú terminusnak tekinthetjük, mivel a 2021. május végéig adatoló korpuszainkban mindössze egy előfordulása van. A 2022. március végéig a háromszázötvenet meghaladó számú Google-találat alapján azonban feltételezhetjük, hogy a *booster* megindult a determinologizáció útján.

- (19) *a fertőzésen átesetteknél egyfajta **boosterként**, vagyis **emlékeztető oltásként** működnek a vakcinák, így nincs szükség két dózusra belőlük* (Telex 2021.04.03.)

Mindkét korpuszban gyakori az *oltás* 'oltóanyag' kifejezéssel szinonim jelentésű *adag* (T: 1148; C: 2985) főnév, valamint az *első adag* (T: 125; C: 409) és a *második adag* szókapcsolat (T: 139; C: 392) és a *kétadagos* (T: 2; C: 12) melléknév. Hasonlóképpen gyakori az *adag* főnévvel a szaknyelvben szinonim jelentésű *dózis* (T: 1105; C: 1378) az *első dózis* (T: 160; C: 367) és a *második dózis* szó szerkezetben (T: 307; C: 341), valamint a *két dózisú / két dózisos* (T: 0; C: 27) melléknévben is. A koronavírus elleni oltásnak a két részből álló egészként való megközelítése a köztudatban feltehetően a teljes immunizálás elérését célozza:

- (20) *az **első**, a teljes tüskefehérjét tartalmazó **adag** általánosabb védelmet nyújtó antitestek termeléséhez vezet, amelyek a tüskefehérje bármely pontjára képeseket rátapadni, a **második oltás** után viszont pont azokból az antitestekből kap egy cunamihoz hasonlatos löketet a szervezet, amik a tüskefehérje csúcsára tapadnak* (Telex 2021.04.09.)

Az *oltás* 'oltóanyag beadása' jelentésű szinonimái közül a *vakcináció* (T: 9; C: 135) a szűk szaknyelvi használatból került át a médiába:

- (21a) *csütörtökön pedig elkezdték az idősotthonok lakóinak és dolgozóinak **vakcinációját** is* (Telex 2021.01.08.)

(21b) *Románia egyébként máris beengedi karantén nélkül mindazokat, akik be vannak oltva, pontosabban, ha megkapták mindkét oltást, és eltelt azóta 10 nap, mert ez kell ahhoz, hogy a **vakcináció** folyamata befejezettnek legyen tekintve* (Transindex 2021.01.19.)

A *vakcináció* magyarországi terjedésében valószínűleg közrejátszott a *vakcina* fokozódó köznyelvi jelenléte és metonimikus 'védőoltás' jelentésének elterjedtsége is. A korábban szinte kizárólag állatokkal kapcsolatosan használt *vakcinázás* (T: 26; C: 39) is felbukkan a *vakcináció* dublettjeként. Bár a *vakcináz* (T: 4; C: 7) ige alig adatolható a vizsgált időszakban, minden előfordulása humán használatra utal.

(22a) *Az immunszupprimált betegek esetében nem ellenjavallt a koronavírus elleni **vakcina**, de nem tudni, milyen fokú védelmet biztosít* (Transindex 2021.01.06.)

(22b) *a szavazókörökben is berendeznek majd oltási pontokat, vagyis oda kell majd menniük az embereknek a **vakcináért**, ahol szavazni szoktak* (Telex 2021.01.03.)

(22c) *a **vakcinázás** révén a tünetmentes fertőzések aránya is csökken* (Transindex 2021.02.22.)

(22d) *egy sor egészségügyi szervezet tett állásfoglalást az állapotos nők **vakcinázását** illetően* (Index 2021.02.15.)

(22e) *júniusra be akarják fejezni a hatvanas éveikben járók oltását, és addigra már az ötvenesek nagy részét is **vakcinázni** akarják* (Transindex 2021.04.27.)

(22f) *Indiában 10 ezerből öt embert tudtak eddig **vakcinázni*** (Telex 2021.01.23.).

A *vakcináció* ~ *vakcinázás* dublett és a *vakcináz* ige előfordulásait a 2014–2018 közötti időszakot felölelő *Webcorpus 2.0*-ban (Nemeskey, 2020) is megvizsgálva minden előfordulás esetében szigorúan szaknyelvi használatot és bizonyos mértékű jelentésmegoszlást is találtunk. A *vakcináció* (W: 3296) adatai főként emberi immunizálásra utaltak. A *vakcinázás* (W: 5485) túlnyomórészt állatokkal kapcsolatos, ritkán humán kontextusban is adatolható. A *vakcináz* (W: 1143) ige előfordulásai szűk, csakis állatokra vonatkoztatott szaknyelvi használatot tükröznek.

(23a) *A kolera és a sárgaláz **vakcináció** között 3 hétnek kell eltelnie* (Webcorpus 2.0).

(23b) *A veszettség vírusára a vadon élő és házi emlősállatok egyaránt fogékonyak, de **vakcinázással** a betegség megelőzhető* (Webcorpus 2.0)

- (23c) *minden 6 hónaposnál idősebb gyermeket javasolt beoltani, az ennél fiatalabb csecsemőknek a környezetükben élők **vakcinázása** nyújthat védelmet* (Webcorpus 2.0)
- (23d) *Veszettség ellen **vakcinázza** a rókákat a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal Csongrád megyében* (Webcorpus 2.0)

A korpuszadatok alapján az *immunizál* (T: 137; C: 36) 'védőoltást bead, olt' jelentésű ige is elindult a determinologizálódás útján. Az *immunizál* ige az *immunizáció* (T: 35; C: 58) és az *immunizálás* (T: 280; C: 74) nomen actionis alakjaiban a *vakcináció* ~ *vakcinázás* esetében megfigyelhető dublettel rendelkezik.

- (24a) *Mindenki, aki életében **immunizált** már, tudja, hogy az immunrendszert felpörgető emlékeztető oltást nem napra pontosan a 21. vagy a 28. napon kell beadni* (Index 2021.03.17.)
- (24b) *[az oltások egy része] nemcsak a beoltott személyt **immunizálja**, hanem azt is megakadályozza, hogy továbbadják a fertőzést* (Index 2021.03.02.)
- (24c) *az oltókampány első szakasza zajlik, amelyben az egészségügyben és a szociális ellátásban dolgozókat **immunizálják*** (Transindex 2021.01.06.)
- (24d) *a koronavírus-gyanús betegek tesztelésére kirendelt orvostanhallgatók korábban **immunizálás** nélkül végezték ezt a feladatot* (Index 2021.03.22.)
- (24e) *Szerbiában január 19-én kezdték meg a tömeges **immunizációt*** (Index 2021.02.09.)

Az *immunitás* (T: 97; C: 228) és a *védettség* (T: 158; C: 701) közül a köznyelvben már régóta jelenlevő *védettség* a gyakoribb mindkét korpuszban:

- (25a) *A klinikai vizsgálatok alapján a második oltás után 14 nappal 94 százalékos **védettség** alakul ki* (Simmelweis 2021.01.15.)
- (25b) *egyelőre nem tudni, hogy meddig tart a fertőzés utáni **immunitás*** (Index 2021.04.04.)

A *nyájimmunitás* (T: 58; C: 197) az angol *herd immunity* alapján létrejött tükörszó. Beilleszkedésének folyamata megfigyelhető a *közösségi immunitás* (T: 16 ID 9,10; C: 25 ID 10,33), *kollektív immunitás* (T: 5 ID 10,04; C: 13 ID 10,67), *tömeges immunitás* (T: 0; C: 4), *társadalmi immunitás* (T: 1; C: 2) variánsokon keresztül. A *védettség* is adathozható a nyájimmunitás vonatkozásában.

- (26a) *A **tömeges immunitást** biztosan az oltásokkal lehet elérni* (Telex 2021.01.18.)
- (26b) *Európa júliusban, legkésőbb augusztusban eléri a **közösségi immunitást*** (Maszol 2021.04.28.)

(26c) *A magyar lakosság védettsége akkor alakul majd ki, ha elég nagy számban megkapták az emberek a védőoltást* (Telex 2021.01.13.)

Az oltás fogalomkörében találtuk az egyetlen olyan esetet, amely teljes bizonyossággal az anyaországi nyelvhasználatból került át az erdélyibe. Az *oltakozik* ige és szócsaládja (T: 47; C: 259) 2020 végén jelent meg a magyar nyelvi nyilvánosságban (Győrffy, 2021). Már a koronavírus-járvány előtt feltűnt az *Édes Anyanyelvünk* „Új szavak, kifejezések” rovatában: „oltakozik – (az orvosi szlengben:) beoltatja magát (pl. influenza elleni védőoltással). Pl. nem késő oltakozni” (Balázs, 2019). A *Covid korpuszban* az első előfordulása 2020 október végi, az országos tisztifőorvos asszonytól hallhattuk először (Stöckert, 2021). A média révén ezzel „egy olyan szót terjesztett el, amelyet a járványügyi szakemberek, tiszti főorvosok 2003 és 2009 között (legalábbis a korpuszadatok [ti. az Arcanum Digitális Tudománytár] tükrében) nem használtak sehol máshol, csak Fejér megyében” (Győrffy, 2021). Ezzel szemben a szócsalád a *Transylvania korpuszban* csak 2021. január végén bukkant fel.

(27a) *Az influenzaoltásokról is szó esett [...] aki oltakozni szeretne, fog tudni oltakozni* (Telex 2020.10.29.)

(27b) *Úgy vélte, magas az oltakozási hajlandóság Romániában* (Transindex 2021.01.22)

A szócsaládhoz a teljes korpuszokban (T: 93; C: 361) a következő szavak tartoznak: *oltakozó, oltakozás, oltakozási, beoltakozott, lelkészoltakozás*.

Az orvosi terminológia kulcsszavainak elemzése mindkét korpuszban hasonló eredményt mutatott. A magyar szóalkotások és szóképzések, szókapcsolatok mellett a latin eredetű terminológia jelentős térhódítását figyelhettük meg, ami feltételezhetően az angol orvosi nyelv hatását mutatja. Angol mintát másol a *nyájimmunitás* tükörszó. Az orvosi nyelvhasználatra jellemző latin *supinumból* képzett cselekvést kifejező főnevek mellett megjelentek a honosított igéből *-ás/-és* képzős dublettek, mint *vakcináció ~ vakcinázás*. Az utóbbi esetben reterminologizáció is megindult, amellyel párhuzamosan változott a terminus jelentésének hatóköre is. Közvetlen anyaországi hatást csak az *oltakozik* és szócsaládja esetében tudtunk kimutatni.

6. Összegzés

Jelen tanulmányunkban lexikai-terminológiai vizsgálatot végeztünk a különböző internetes hírportálok híryanagát felölelő *Covid korpusz* és a *Transylvania korpusz* adatainak felhasználásával, melynek célja a Covid19-világjárvány alatt felgyorsult determinologizációs folyamatok megfigyelése volt. A vizsgálat fókuszába az erdélyi regionális nyelvváltozatot helyeztük, hogy az anyaországi adatokkal összehasonlítva megállapíthassuk, hogy a román államnyelvi, a

globális angol vagy az anyaországi magyar nyelvhasználat hatása érvényesül-e jelentősebb mértékben.

Előzetes várakozásunknak megfelelően a helyi ellátórendszer sajátosságaival kapcsolatos kifejezésekben államnyelvi hatást figyelhettünk meg tükörjelenségek formájában, összetett szavakkal és analitikus szószerkezetekkel egyaránt (*oltáskampány, oltási központ*). A tükörfordítások azonban többnyire angol mintákra vezethetők vissza (*fertőzöttségi arány, fertőzöttségi ráta < infection rate*) (Biró et al., 2021), tehát a román hatás elsősorban a kifejezések közvetítésében mutatkozott meg. Egyes járványügyi kifejezések terén kölcsönszavakban (*incidencia*) és tükörfordításokban (*esetmeghatározás*) közvetlenül megnyilvánuló román hatást tapasztaltunk. A vizsgált orvosi, immunológiai terminológia főként globalizációs hatást mutatott, jellemzően angolban keletkezett vagy angol közvetítésű, latinizált alakú átvételekkel és tükörszavakkal vagy féltükörszavakkal és tükörkifejezésekkel (*vakcináció, immunitás, nyájimmunitás, kollektív immunitás*). A vizsgált terminusok közül mindkét korpuszban bőségesen adatolt az *oltás* (< latin *insitio, inoculatio*) és szócsaládjának tagjai is, azonban az anyaországi nyelvhasználat közvetlen hatását csak a magyarországi köznyelvben is frissen elterjedt *oltakozik* ige és szócsaládja esetében tudtuk bizonyítani.

A megfigyelt tendenciák további érvényesülésével az orvosi terminológia területén megfigyelt globális hatás kedvezhet a határtalanítás nyelvi programjának, valamint esélyt adhat az anyaországi és az erdélyi regionális szaknyelv közeledésére és egyesítésére (Benő et al., 2020).

Források

Covid corpus. <https://sketchengine.elte-dh.hu>

ÉKsz.² = Pusztai Ferenc (főszerk.) (2003). *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

ÉrtSz. = Bárczi Géza, Országh László (főszerk.) (1959–1962). *A magyar nyelv értelmező szótára 1–7*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Györffy András (2021). Oltakozás? Ez meg mi fán terem? *Index 2021. 05. 02.* Letöltés: <https://index.hu/velemeney/2021/05/02/nyelvtudomany-az-oltakozas-valami-vallasi-ritus/>

MH = *Magyar Hírlap*. CD. (2002). Budapest: Magyar Hírlap Könyv- és Lapkiadó Rt.

Stöckert Gábor (2021). Semmi baj az *oltakozni* szóval, mégis sokan oltják. *Telex 2021. 04. 25.* Letöltés: <https://telex.hu/belfold/2021/04/25/oltakozik-oltakozni-nyelv-ige-visszahato-kolcsonos-muvelteto>
Transylvanian News Corpus. <https://sketchengine.elte-dh.hu>

Irodalom

Balázs Géza (2019). Új szavak, kifejezések (104). *Édes Anyanyelvünk*, 2019/2, 23.

Benő Attila (2014). *Kontaktusjelenségek az erdélyi magyar nyelvváltozatokban*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Benő Attila, Juhász Tihamér és Lanstyák István (2020). A Termini „határtalan” szótára. *Magyar Tudomány*, 181/2, 153–163. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.2.2>

Benő Attila, Kokoly Zsolt és Benő Loránd (2021). A román és a magyar jogi terminológia helyzete Romániában – szaknyelvi problémák és terminológiatervezési feladatok. In Tamás Dóra Mária & Szoták Szilvia (szerk.), *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* (102–128). Budapest: OFFI Zrt.

- Benő Attila és Péntek János** (2019). A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In Fóris Ágota & Bölcskei Andrea (szerk.), *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* (59–72). Budapest: OFFI, L'Harmattan.
- Biró, E., Kovács, G. & Nagy, I. K.** (2021). Change(s) in Vocabulary(ies) – Hungarian and Romanian Lexical Phenomena During COVID. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 13/3, 62–78. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0028>
- Fábrí György** (2008). Tudomány és politika új találkozási pontja: a tömegmédiá. In Mosoniné Fried Judit & Tolnai Márton (szerk.), *Tudomány és politika* (81–92). Budapest: Typotex.
- Fazakas Emese** (2017). A kétnyelvű szótárírás nehézségei kisebbségi helyzetben. In Fábrián Zsuzsanna (szerk.), *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai* (65–82). Lexikográfiai füzetek 8. Budapest: Tinta Kiadó.
- Hoboth Katalin** (2012). Kétnyelvűség a szaknyelvhasználatban és -oktatásban. In Parapatics Andrea (szerk.), *Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain. A 6. Félúton Konferencia, ELTE, 2010. október 7–8.* (81–90). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Humbert-Droz, J., Picton, A. & Condamines, A.** (2019). How to build a corpus for a tool-based approach to terminologisation in the field of particle physics. *Research in Corpus Linguistics*, 7, 1–17. <https://doi.org/10.32714/ricl.07.01>
- Indig B., Knap Á., Sárközi-Lindner Zs., Timári, M. & Palkó G.** (2020). The ELTE.DH Pilot Corpus: Creating a Handcrafted Gigaword Web Corpus with Metadata. In Barbaresi, A., Bildhauer, F., Schäfer, R. & Stemle, E. (eds.), *Proceedings of the LREC 2020 12th Web as Corpus Workshop (ACL SIGWAC)* (33–41). Paris: European Language Resources Association (ELRA).
- Kis Balázs és Pohl Gábor** (2005). Az automatikus terminológiakivonatolás módszerei és eredményei. In Alexin Zoltán & Csenedes Dóra (szerk.), *III. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged 2005. december 8–9.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 221–229.
- Lanstyák István** (2002). A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelyek. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4/2. 143–160.
- McIlwaine, S. & Nguyen, A.** (2005). Science, Journalism, Democracy and Technology. In *Proceedings of Journalism and the Public, Journalism Education Association's 2005 Conference, Gold Coast, November 29. – December 3.* Letöltés: www.academia.edu/24593032/Science_journalism_democracy_and_technology
- Molnár Csikós László** (2007). A regionális szaknyelvek lehetőségei. *Hungarológiai Közlemények*, 38/4, 111–120.
- Nemeskey, D. M.** (2020). *Natural Language Processing Methods for Language Modeling*. PhD thesis. Eötvös Loránd University.
- Péntek János** (2018). Magyar szaknyelvek a határon túli régiókban. In Bódi Zoltán & Katona József Álmos (szerk.), *Gazdaság és szaknyelv*. Budapest: L'Harmattan. 32–56.
- Rychlý, P.** (2008). A lexicographer-friendly association score. In Sojka, P. & Horák, A. (szerk.), *RASLAN 2008: Recent Advances in Slavonic Natural Language Processing* (6–9). Brno: Masaryk University.
- Simon Gábor** (2018). Az igei jelentés metaforizációjának mintázatai: Nyelvtan- és korpuszvezérelt esettanulmányok. *Jelentés és Nyelvhasználat*, 5, 1–36. <https://doi.org/10.14232/jeny.2018.1.1>
- Slíz Mariann** (2012). Terminusok keletkezése és változása. *Névtani Értesítő*, 34, 149–156.
- Varga Éva Katalin, Zimonyi Ákos, Indig Balázs, Sárközi-Lindner Zsófia és Palkó Gábor** (2022). Durva influenza vagy veszélyes világvárvány? A Covid19 terminológiája a médiában. In Bányi Szilvia & Vigh-Szabó Melinda (szerk.), *Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények. A XXVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Megjelenés alatt.*
- Братцева, А. Л.** (2021) Количественно-качественный подход к изучению детерминализации. *Издательство Грамота. Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 14/10, 3150–3158.